

מסמך רקע לדיון בנושא :

ציון המָצָף

מוגש לוועדת החינוך והתרבות

כתיבה : שירה בן ששון- פורסטנברג

עובדת מחקר ומידע

אישור : שמוליק חדד- חזקיה

עריכה לשונית : מערכת "דברי הכנסת"

17 במרס 2003

י"ג באדר ב' תשס"ג

1. רקע

בשנת 2000 הציעו חברי הכנסת יוסי שריד ואילן גילאון הצעת חוק, שעניינה איסור דרישת בחינות כניסה וציון פסיכומטרי במסגרת הליך הקבלה והמיון במוסדות להשכלה גבוהה¹. הצעת החוק מבקשת לבטל את השימוש בבחינה הפסיכומטרית ולהסתמך על ציוני הבגרות בלבד בתהליך הקבלה למוסדות להשכלה גבוהה. כיום, במרבית חוגי הלימוד באוניברסיטאות, מדיניות הקבלה מבוססת על ציון התאמה, שהוא ממוצע של ציוני בחינות הבגרות וציוני הבחינה הפסיכומטרית. מציעי החוק טענו, כי הבחינה הפסיכומטרית איננה כלי הערכה הוגן, וכי היא מאופיינת בהטיה על רקע מגדרי, לאומי ומעמדי. לדברי המציעים, ביטול הבחינה הפסיכומטרית יאפשר לתלמידים רבים יותר נגישות להשכלה הגבוהה. מנגד, יש שטענו נגד ההישענות על ציוני הבגרות כאמצעי מיון יחיד, וסיפקו טיעונים רבים נגד ביטול הבחינה הפסיכומטרית, כגון: העובדה שהליך המיון לאוניברסיטאות מבוסס על שני כלים מסייעת למועמדים בעלי ציוני בגרות נמוכים; ביטול הבחינה הפסיכומטרית כשלעצמו אינו יכול להביא להגדלה של מספר מקומות הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה; אחוז ניכר ממסיימי י"ב אינם זכאים לתעודת בגרות; תעודת הבגרות אינה מבטיחה אחידות ואינה חפה מהטיות שונות.

לאחר שנתקיימו כמה דיונים בוועדת החינוך והתרבות, הושגה הסכמה בין מציעי החוק לבין המוסדות להשכלה גבוהה, ובעקבותיה הסירו חברי הכנסת את הצעת החוק משולחן הוועדה.

ועד ראשי האוניברסיטאות והמועצה להשכלה גבוהה הסכימו לשנות את כללי הקבלה למוסדות להשכלה גבוהה **החל מהקבלה לשנת הלימודים תשס"ד**.

בישיבת ועדת החינוך והתרבות מיום 6 במאי 2002 פורטו כללי הקבלה החדשים לאוניברסיטאות²:

א. **הבחינה הפסיכומטרית לא תהיה עוד תנאי חובה לקבלה לאוניברסיטה**, אלא תהפוך לחלופה אפשרית, הנתונה בידי המועמד.

ב. במקום הבחינה הפסיכומטרית, תהיה למועמד אפשרות להתקבל על סמך ציוניו בבחינות הבגרות באחד משני המִצְרָפִים:

1. שפת אם (עברית או ערבית) + אנגלית + היסטוריה.

2. שפת אם (עברית או ערבית) + אנגלית + מתמטיקה.

הקבלה לאוניברסיטאות תהיה על בסיס שקלול ציוני תעודת הבגרות עם ציוני המִצְרָף (ליבה).

ציון המִצְרָף יחושב על-פי ציוני בחינת בגרות חיצונית בלבד (ללא ציוני "מגן", ללא הציון השנתי בבית-הספר).

האוניברסיטה תבחר את המִצְרָף המתאים לתחום הלימודים.

בידי המועמד תישאר האפשרות לגשת לבחינה הפסיכומטרית, אם יחשוב שהיא משפרת את סיכויי הקבלה שלו.

¹ הצעת חוק המועצה להשכלה גבוהה (תיקון - איסור דרישת בחינות כניסה וציון פסיכומטרי) התש"ס-2000, הצעה מס' פ/2190, של חה"כ אילן גילאון וחה"כ יוסי שריד.

² ניתן להתקבל ללימודי שנה א' לתואר B.A. באוניברסיטאות בישראל במגוון ערוצי קבלה, על-פי **שילובים שונים** של נתוני הקבלה של המועמד (קבלה ישירה למועמדים בעלי ציונים גבוהים בבגרות או בבחינה הפסיכומטרית; קבלה על סמך שקלול ציוני תעודת בגרות ובחינה פסיכומטרית; קבלה על סמך תעודת בגרות ותעודת מִצְרָף; קבלה על סמך לימודים אקדמיים קודמים; קבלה על סמך תעודת מכינה וציון בחינה פסיכומטרית; קבלה מיוחדת בהעדפה מתקנת) בנוסף, יש דרישות ייחודיות לחוגים מסוימים: בחינת כניסה לחוג; ריאיון אישי; מקצוע מדעי נוסף ועוד.

בכל מקרה, תבחר האוניברסיטה באפשרות הנותנת למועמד את סיכויי הקבלה הגבוהים ביותר.

יצוין, כי בכל שלבי הדיון וגם כאשר הוחלט על כללי הקבלה החדשים, לא הובאה בפני הוועדה כל הסתייגות או הערה בדבר תכניות יחודיות ו/או בדבר נבחנים שלגביהם עשויות להתעורר בעיות לגבי ציון המְצָרָף, ומכך לגבי הזכות לקבלה לאוניברסיטה.

2. קשיים המתעוררים בנוגע ליישום הכללים

על-פי הכללים שנקבעו, תעודת המְצָרָף תכלול אך ורק ציונים של בחינות בגרות חיצוניות. משרד החינוך החליט להנפיק תעודת מְצָרָף גם עבור תלמידים שציוניהם נקבעו בהערכה חלופית כלשהי. עם זאת, על-מנת לציין את העובדה כי מדובר בציון שאינו ציון של בחינת בגרות חיצונית, הוחלט לסמן כל ציון שכזה בסימון כוכבית (*). זאת, ללא ידיעת ועדת החינוך והתרבות של הכנסת וללא ידיעת המועמדים ללימודים. אוניברסיטה המקבלת תעודת מְצָרָף של תלמיד ובה מופיעים סימוני כוכביות, לא יכולה לדעת מהי הסיבה לסימון בתעודה. כלומר, אין למוסדות להשכלה גבוהה דרך לקבוע האם התלמיד "סומן" בשל היותו: לקוי למידה, לקוי שמיעה, עולה חדש, כותב עבודת גמר, שייך לבית-ספר שבו קיימת תוכנית לימודים מוגברת מיוחדת וכיוצ"ב. כך התעוררה סוגיית תעודות המצָרָף המסומנות.

חריגי מְצָרָף

- א. מי שנבחן בבגרות בעל-פה או בשאלון בית-ספרי: תלמידים בעלי לקויות למידה, הנבחנים על-פי שאלונים המותאמים לסוג הלקות שלהם. יצוין כי גם עולים חדשים וכן תלמידים עם לקויות שמיעה וראייה ותלמידים חולים זכאים להתאמות שונות (בחינה בעל-פה או שאלון בית-ספרי) בבחינות הבגרות. כל אלה נבחנים בבחינות בגרות חיצוניות עם התאמות, ולכן תעודות המְצָרָף שלהם מסומנות.
- ב. נפגעי פיגועים, אשר באופן מיוחד אושר להם הציון השנתי הבית-ספרי, במקום בחינת בגרות חיצונית.
- ג. פרויקט "בגרות 2000", שבמסגרתו זכו 22 בתי-ספר בהסמכה להערכת הישגים בית-ספרית מלאה בנוגע לציון הבגרות במקצוע אחד עד שלושה מקצועות. ההערכה הבית-ספרית התבססה על מכלול דרכי הערכה. מעמדן של ההערכות הבית-ספריות נחשב זהה למעמד הבחינות הארציות, בתנאי שאושרו על-ידי משרד החינוך. בהקשר זה התעורר קושי בתהליך חישוב ציון המְצָרָף, שכן תלמידים שהשתתפו בפרויקט לא נבחנו בבגרות חיצונית, ולכן הציון מסומן בכוכבית.

ד. תלמידים בעלי רמה אקדמית גבוהה, שאושרה להם **עבודת גמר** ברמה של 4-5 יחידות לימוד, כחלופה לבחינת בגרות. הציון יסומן בכוכבית משום שלא היתה כאן בחינת בגרות חיצונית.

ה. תלמידים מבתי-ספר שבהם גובשו **תוכניות לימודים מיוחדות, איכותיות ומוגברות**, שאושרו על-ידי משרד החינוך. גם במקרה זה מסומן הציון בכוכבית, שכן הוא איננו ציון בבחינת בגרות חיצונית.

ו. **מי שסיימו לימודיהם לפני שנת 1998** - במסגרת ההסכמות על כללי הקבלה על-פי תעודת המצָרף, הוסכם כי תעודת מצָרף תונפק רק למי שסיימו את לימודי התיכון משנת 1998 ואילך³. יש בוגרי תיכון משנים קודמות המעוניינים ליהנות מאפשרות של תעודת מצָרף, אך הם אינם כלולים במסגרת ההסכמה.

ז. בעלי **יותר מתעודת מצָרף אחת** - תעודת המצָרף מחושבת על-סמך ציוני התלמיד בבחינת הבגרות שנבחר בה בתיכון. בוגרי תיכון שנבחנו פעם נוספת לאחר סיום לימודי התיכון, הם בעלי יותר מתעודת מצָרף אחת. מועמדים אלה מעוניינים לקבל את תעודת המצָרף המיטבית, אשר משרד החינוך איננו מנפיק עבורם.

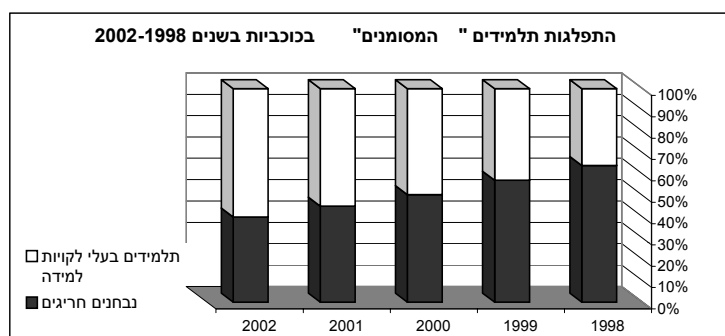
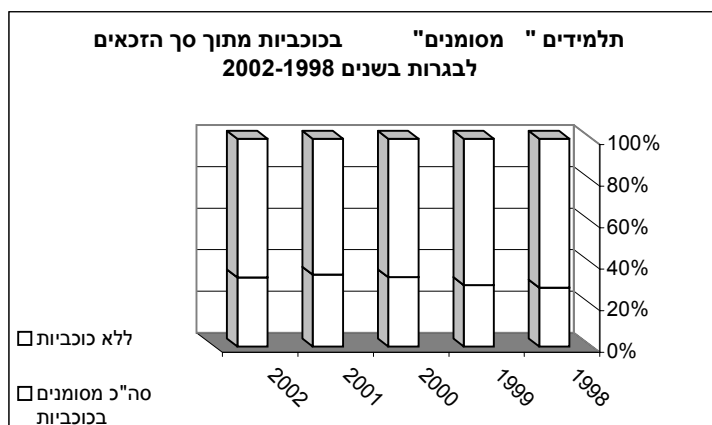
3. נתונים על-אודות חריגי המצָרף⁴:

מנתונים שנמסרו על-ידי משרד החינוך עולה כי בכל שנה, כ- 30% מהזכאים לבגרות מסומנים בכוכביות.

מחזור סיום	סה"כ זכאי בגרות	ללא כוכביות	בעלי כוכביות (לקויי למידה ונבחנים חריגים)	אחוז בעלי הכוכביות מתוך סך כל זכאי הבגרות
1998	47,118	33,766	13,352	28.33%
1999	48,844	34,388	14,456	29.59%
2000	48,554	32,378	16,176	33.31%
2001	51,407	33,628	17,779	34.58%
2002	51,513	34,380	17,133	33.26%

³ תלמידים שנבחנו במחזורי הלח"ב (לא חייבי בחינה) בשנים 1995-1997 לעתים חסרים בחינות בגרות חיצוניות מסוימות שעלו בהגדרת הבחינות באותה שנה שבה נבחנו, ולכן לא נכללו בהסכמות להנפקת תעודת מצָרף. עם זאת, יש בין הנבחנים באותן שנים מי שוויתרו על ההגדרה, או תלמידים שעבורם לא עלו מקצועות המצָרף בהגדרה, ולכן נבחנו בכל המקצועות הנדרשים.

⁴ משרד החינוך, מינהל תקשוב ומערכות מידע. התפלגות זכאים לבגרות על-פי סוגי חריגות, ללא לקויי למידה, במקצועות המצָרף, 11 במרס 2003.

4. התמודדויות עם קשיי יישום המצָרף

משרד החינוך

בתשובה לשאלתא של חברת הכנסת אתי לבני⁵ בנושא, מציינת שרת החינוך כי :

- כל התלמידים לקויי הלמידה תבוטלנה הכוכביות ותוצא תעודת מצָרף חדשה.
- לתלמידים שנבחנו בדרכי הערכה חלופיות (עבודת גמר, תוכניות לימודים ייחודיות, פרויקט בגרות 2000) תיבדק האפשרות להפרדת הציון השנתי מהציון החיצוני. לתלמידים בעלי ציון חיצוני תונפק תעודת מצָרף חדשה.
- תלמידים בכל הקטגוריות שבהן לא ניתן לבצע הפרדה בין ציון בית-ספרי לציון חיצוני, יידונו בוועדה משותפת למשרד החינוך והאוניברסיטאות.

שרת החינוך פנתה לאוניברסיטאות בבקשה למצוא פתרון בהסכמה לסוגיית חריגי המצָרף. זאת על-מנת לאפשר קבלה למוסדות להשכלה גבוהה למי שבאופן חוקי הותר להם לגשת לבחינות פנימיות.

⁵ לשכת שרת החינוך. דברי תשובה לשאלתא בעל-פה, בנושא: סימון של תלמידים לקויי למידה, שהעלתה חה"כ אתי לבני, ב-4 במרס 2003.

ועד ראשי האוניברסיטאות

ועד ראשי האוניברסיטאות קובל על כך שמשרד החינוך לא בחן את שיטת המֶצָרָף בחינה מוקדמת באופן מעשי (כגון על-ידי הנפקת תעודות-דמה). עבודת הכנה מתאימה עשויה היתה לחשוף את הסוגיות הללו מראש, ללא צורך בפגיעה המיותרת בתלמידים.

בתחילת יוני 2002 העביר משרד החינוך לאוניברסיטאות קבצים (לא לגמרי תקינים) של ציוני המֶצָרָף של התלמידים שנרשמו בעבר לצורך עריכת בדיקות. האוניברסיטאות דחו את פתיחת הרישום בשלושה שבועות (במקום ראשית ינואר נדחתה ההרשמה ל- 26.1.03), כדי להספיק להיערך לשיטת הקבלה החדשה בלוח הזמנים המצומצם שעמד לרשותן.

ב-30 בדצמבר 2002 העלה משרד החינוך לראשונה את בעיית לקויי הלמידה בפני האוניברסיטאות. טענת משרד החינוך היתה, כי מרבית התלמידים הנבחנים בשאלון פנימי ו/או בבחינות בית-ספריות הנם תלמידים לקויי למידה, ומיעוטם תלמידים שציוניהם ניתנו על תוכניות לימודים ייחודיות ועבודות גמר.

בינואר 2003 התקיימה פגישה שבה פנו האוניברסיטאות למשרד החינוך בבקשה להפריד את הציונים החיצוניים של לקויי הלמידה. האוניברסיטאות התחייבו להמתין לאישורים המתוקנים עד מאי 2003. בישיבה זו הודיע משרד החינוך לאוניברסיטאות, כי הציונים יגיעו לתלמידים רק במחצית פברואר (כמעט חודש לאחר פתיחת הרישום).

באמצע פברואר החליט משרד החינוך באופן חד-צדדי להנפיק תעודות מֶצָרָף מסומנות בכוכביות, בהן הופיעו כל הציונים הפנימיים והציונים של בעלי לקויות הלמידה. משרד החינוך יצא בהודעה לעיתונות כאילו הדבר נעשה בהסכמת האוניברסיטאות, על אף שלא כך היה.

מראש, וכן במסגרת הדיונים בוועדת החינוך והתרבות, הוסכם כי אין להכניס לתעודת המֶצָרָף בחינות בגרות ייחודיות. זו לא היתה החלטה שנעשתה בהיסח הדעת, אלא היה כאן ניסיון לשמור על אחידות ולהבטיח מדד אובייקטיבי ביחס לכלל המועמדים ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה.

האוניברסיטאות טוענות, כי למרות חוסר שיתוף פעולה מתמשך מצד משרד החינוך, התגבשה בין הצדדים הבנה, ואם משרד החינוך יפעל לפיה, ייפתרו מרבית הבעיות.

מקורות

1. פרוטוקולים של ישיבות ועדת החינוך והתרבות. דיונים בדבר הצעת חוק המועצה להשכלה גבוהה (תיקון - איסור דרישת בחינות כניסה וציון פסיכומטרי), התש"ס-2000. הצעת חוק מס' פ/2190, של חה"כ אילן גלאון וחה"כ יוסי שריד (פרוטוקולים מס' 296, 331, 373, 438, 446).
2. משרד החינוך, מינהל תקשוב ומערכות מידע, התפלגות זכאים לבגרות על-פי סוגי חריגות, ללא לקויי למידה, במקצועות המֶצָרָף, 11 במרס 2003.
3. רחלה שיפר, גיליונות מֶצָרָף, מכתב למנהלי בתי הספר העל-יסודיים, 10 בפברואר 2003.
4. לימור לבנת, דברי תשובה לשאלתה בעל-פה בנושא סימון של תלמידים לקויי למידה, מאת חה"כ אתי לבני, 4 במרס 2003.
5. הנחיות ונהלים בנושא ציון המֶצָרָף, אתר האינטרנט של משרד החינוך www.education.gov.il, 5 במרס 2003.